

3.1. Микола ЩЕРБАНЬ. Богослов'я в освітянському та науковому просторі сучасної України: здобутки-втрати, реалії-перспективи.

В статті розглянуто основні проблеми, пов'язані із процесом інституалізації богословської освіти в освітянському на науковому просторі нашої держави. Водночас окреслена необхідність формування ефективних механізмів співпраці між представниками світських та релігійних кіл у справі розвитку духовної освіти

В процесі становлення та зростання релігійного життя, який припав на складний історичний період вітчизняного національно-культурного відродження та державотворення, наявні конфесії України опинились у нових соціальних умовах, що вимагають від неї реалізації абсолютно нових, не знаних раніше, принципів участі в суспільному житті. Торкнувся цей процес фактично всіх сфер їх діяльності. Природно, що не стала винятком при цьому і галузь богословської освіти.

Проблема інкорпорації релігійного компоненту в систему світської освіти в Україні є надзвичайно актуальною, адже саме такої думки дотримуються як у світських, так і в релігійних колах [1, С. 58].

Проте, на нашу думку, у цьому контексті останнім часом надмірна увага акцентується на “полікультурності”, “поліконфесійності”, “толерантності” тощо. Ніхто не буде заперечувати, що наявність різних концептуальних підходів до розуміння сутності духовності особистості не означає їхньої повної духовної неспроможності: всі вони мають певну теоретичну і практичну значимість, здатні претендувати на свою частку істини у розкритті природи духовності особистості та механізму її розвитку [2, С.70]. Але при цьому постає питання, чи не призведе така псевдо-толерантність до втрати власної наукової та культурно-освітньої ідентичності та багаторічних власних надбань і напрацювань, котрі продовж багатьох десятиліть довели власну дієвість та ефективність, а особливо у сфері духовної освіти?

Нині в Україні існують паралельно релігійна і релігієзнавча освіти. Якщо перша діє переважно в духовних навчальних закладах, її патронують конфесії і така система освіти в ряді Церков уже склалася, то система релігієзнавчої освіти в наш час лише складається. Вона будується на засадах гуманізму, толерантності й дотримання конституційного принципу свободи

світоглядів і принципу відокремлення Церкви від державної освіти. Долаються ті вади світської освіти, які були зумовлені її атеїстичною зорієнтованістю [4, С.64].

Коли ми спробуємо проаналізувати процес виникнення та становлення духовних навчальних закладів на території України за роки незалежності, то побачимо, що їх загальна кількість на початок 2014 року (усіх конфесій, що на даний час мають власні конфесійно-орієнтовані навчальні заклади) сягла вже 206, в яких навчається 26017 осіб. Звичайно, така кількість освітянських інституцій має значний інтелектуальний, науковий, освітній і, що найголовніше, людський потенціал.

Природно виникає питання: як найбільш ефективно використати для блага всього суспільства наявний у цих навчальних закладах потенціал? На превеликий жаль, ми змушені констатувати, що на даний час немає одностайної відповіді на це надзвичайно важливе запитання. Проте чимало фахівців погоджуються з тим, що найбільш вдалою "моделлю" реалізації цих освітньо-наукових можливостей класичних духовних навчальних закладів є їх державна акредитація. Однак ми повинні пам'ятати, що і в самих релігійних колах (у представників майже всіх конфесій, що мають свої власні навчальні заклади на території України) відсутній єдиний погляд на цю проблему [Там само. - С.64].

Загальновідомим фактом є те, що богослів'я (теологія) все ж таки отримало статус окремого напрямку у галузі знань «Гуманітарні науки», за яким в Україні здійснюється підготовка бакалаврів у вищих навчальних закладах. Про це йдеться у постанові Кабінету Міністрів України № 267 від 17 березня 2011 року. Цією постановою Уряд також запровадив розмежування богословів за конфесійною ознакою, в тому числі серед бакалаврів і магістрів. Відповідні зміни внесено до постанови Кабінету Міністрів України № 1719 від 13 грудня 2006 року, якою затверджено перелік напрямків з підготовки бакалаврів, та до постанови № 787 від 27 серпня 2010 року, відповідно до якої готуються спеціалісти та магістри [3, С.27].

Станом на 2012 рік шість ВНЗ отримали ліцензію на підготовку за напрямом 6.020304 "богослов'я (теологія із зазначенням конфесії): Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (ліцензійний обсяг 10 стаціонарних місць), Національний університет "Острозька академія" (ліцензійний обсяг 15 місць на заочній формі навчання), Північноукраїнський університет права імені Короля Данила Галицького (ліцензійний обсяг по 30 місць на стаціонарній та заочній формі навчання), Приватний вищий навчальний заклад "Карпатський університет імені Августина Волошина" (ліцензійний обсяг по 30 місць на стаціонарній та заочній формі навчання), Класичний приватний університет Запоріжжя (ліцензійний обсяг 30 стаціонарних місць), Вищий навчальний заклад "Український Католицький Університет" (ліцензійний обсяг 75 стаціонарних місць). Як слушно зазначає доцент Микола Лагодич, серед цього невеликого переліку лише два ВНЗ державної форми власності й чотири приватні. Але

навіть і в державних ВНЗ держава не замовила підготовку жодного богослова, всі студенти богослови в Україні вчатьс я винятково за договірними умовами [Там само. - С.28].

Основними причинами такого стану справ, на нашу думку, є наступні:

по-перше – це побоювання втратити “власне обличчя”, “власну ідентичність”. Адже слід пам’ятати, що будь який духовний навчальний заклад є надзвичайно консервативним і дуже “традиційним”. Кожен із них користується тими специфічними методами ведення навчально-виховного процесу, котрі вже впродовж багатьох десятиліть (а іноді навіть століть) довели свою дієвість та ефективність. Також ми не повинні забувати, що абсолютна більшість духовних навчальних закладів вже у своєму статуті чітко декларують основну мету свого функціонування: підготовка висококваліфікованих фахівців для потреб власної релігійної організації (священно- і церковнослужителі, проповідники, катехизатори, викладачі недільних шкіл, співробітники структурних підрозділів тієї чи іншої релігійної організації тощо). Тому відхід від такої усталеної та апробованої моделі організації навчально-виховного процесу в духовних навчальних закладах сприймається як “справжнє відступництво”, “приклад сучасної апостасії”, “зречення та забуття власних традицій”. Так це чи ні – напевно сказати важко, але власне така постановка цього вкрай важливого питання послуговує приводом для розгортання значних дискусій як в конфесійних, так і у світських наукових колах;

по-друге – це можливий відхід від “класичного формату” організації духовної освіти. І не слід, у даному контексті, зводити цю проблему лишень до впровадження принципів т. зв. “Болонського процесу” у духовній освіті. Йдеться про повну заміну усього комплексу навчально-виховних елементів, що завжди були притаманні класичній духовній освіті;

по-третє – це побоювання “секуляризації” самої духовної освіти, адже переважна більшість сучасних світських наукових та навчальних інституцій базуються на теоретико-методологічній базі, що сформувалася ще в радянський час і, незважаючи на певне “пом’якшення” різких формулювань, в переважній більшості залишаються по своїй суті атеїстичними. Наскільки ці побоювання є обґрунтованими – питання також дуже дискусійне, але ігнорувати їх не варто;

по-четверте, ми не можемо оминати своєю увагою вже згадану вище “атеїстичну зорієнтованість”, що нею була наскрізь просякнута світська освіта впродовж багатьох десятиліть. Хоча зараз ніхто не озвучує відоме гасло радянських часів про подолання релігійних уявлень та атеїзм “як принцип виховання інтелігенції”, проте кадровий потенціал сучасної вищої школи, представлений, здебільшого, людьми котрі виховались, навчались та працювали, власне, у такій системі цінностей. Тому сам “дух” сучасної вищої школи в Україні є, на нашу думку, не таким, як декларується – “світським, незаангажованим та позаконфесійним”, а навпаки – банально “постсовдеповським” і атеїстичним. Саме з такої точки зору (керуючись чи то

отриманою інформацією, чи то наявними стереотипами) деякі представники сучасної богословської науки сприймають світську вищу освіту взагалі і перспективу інтеграції до неї духовної освіти зокрема;

наостанок згадаємо ще про один, вже *п'ятий*, важливий, як на нашу думку, елемент – це відсутність упевненості у власних силах. Йдеться тут, насамперед, про певне “побоювання” церковними науково-викладацькими колами можливої “конкуренції” з боку світських наукових кіл. Адже, на жаль, ми змушені констатувати той факт, що сучасний рівень науково-методичної роботи в багатьох духовних навчальних закладах є ще недостатнім.

Такий стан справ призводить не лише до певної “самоізоляції” духовної освіти, а й суттєво обмежує її в можливості реалізації свого інтелектуального та наукового потенціалу.

Звичайно, на сучасному етапі, ми не можемо стверджувати, що вже склалася ефективна та діюча модель інтеграції богословської науки в систему світської освіти. Напевно, що її й не може бути з огляду на специфічні історичні, культурні та соціальні умови, в яких перебуває сучасне українське суспільство. Як на нашу думку, такої “типової системи”, яка була б придатною для наших реалій, немає й у світовому освітянському просторі. Саме тому сподіватись на те, що у світовому науковому досвіді ми знайдемо готовий “рецепт” розв’язання цієї проблеми, звичайно, не слід. Адже, наприклад, у Німеччині, Австрії, Швейцарії, Італії, Словаччині релігійні школи прирівнюються у своєму статусі до шкіл публічних [5, С.221].

Цей факт найкрасномовніше свідчить про те, що в кожній країні існує власна, унікальна модель розв’язання цієї проблеми. З цього випливає, що процес впровадження духовного і богословського елементів у систему освіти сучасної України не має бути “однобічним”, коли тільки світські (і, загалом, дуже далекі від розуміння суті та специфіки даного питання) особи, намагаються в черговий раз “винайти щось унікальне”: “ультратолерантну” “християнську етику” (котра, як вважають вони, у, загалом, християнській Україні, навіть “християнською” називатись не може) та з омріяною ними “світською богословською освітою” “без будь-якого конфесійного елементу” (хоча забувають про те, що будь-яке богослов’я, вже по своїй суті, є конфесійним). У такій ситуації зовсім не важко передбачити майбутнє цих “проектів”, хоча це “майбуття” вже давно настало: християнська етика викладається або світськими “горе-фахівцями”, або просто перетворені в катехизацію (яку здійснюють такі ж самі “горе-фахівці”). Наслідком цього вже стала повна дескредитація цього предмету і повне його несприйняття як у світських та і в богословських наукових колах. Якщо подальший поступ у цій справі не буде “двостороннім”, то процес інкорпорації богословської освіти у систему сучасної освіти приречений.

Наведені вище аргументи лише окреслюють основні проблеми, що пов’язані із цим складним і тривалим процесом. Саме тому і їх розв’язання, поза будь-яким сумнівом, можливе лише в результаті плідних переговорів, до яких слід залучати представників усіх зацікавлених сторін.

Література

1. Бабій М. Свобода совісті в освіті світської України // Мораль. Релігія. Освіта. Збірник наукових статей і матеріалів. – К., 2005. – С. 58.
2. Баранівський В. Ф. Проблема духовності особистості в сучасному українському суспільстві // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура. – К., 1999. – С. 70.
3. Лагодич М. Роль і місце приватних навчальних закладів у системі неперервної релігійної освіти в Україні // Богословський вісник: збірник наук. праць. – № 7. – Чернівці, 2013. – С. 23-43.
4. Колодний А. Свобода совісті в освіті світської України // Мораль. Релігія. Освіта. Збірник наукових статей і матеріалів. – К., 2005. – С. 64.
5. Позняк Я., Докаш В. Світська та теологічна освіта: взаємодія чи конфронтація? // Мораль. Релігія. Освіта. Збірник наукових статей і матеріалів. – К., 2005. – С. 221.

3.2. Сергій ПРИСУХІН. Проблема релігійного виховання у світлі неотомізму Івана Павла II (пам'яті Наталії Гаврілової присвячується).

Постановка проблеми. Відомо, що криза сучасної цивілізації позначена існуванням крайніх форм аморальності і нелюдськості в соціальних відносинах, які, на думку багатьох вчених, є наслідком хибного тлумачення сутнісних характеристик виховання людини як особи, його місця в людському співтоваристві та водночас несправедливе ігнорування його релігійної складової. Постає проблема спонукає до формування нового дискурсу в розумінні поняття «виховання» через змістовну \ кореляцію з поняттям «релігійне виховання». Останнє актуалізує потребу діалогу з проблем релігійного виховання між представниками як наукового, так і богословського релігієзнавства.

До зацікавленої сторони належить Католицька Церква, теологи-богослови якої пропонують свій досвід дослідження феномену релігійної освіти і виховання. Цей досвід аналізу процесу християнського виховання насамперед репрезентований неотомістським підходом Папи Івана Павла II і пропонується як тема для подальшого обговорення в межах сучасного релігієзнавчого дискурсу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Засадничими працями, що репрезентують релігійно-богословську систему аргументації, які дозволяють відповісти на питання про сутнісні характеристики феномену релігійного (християнського за змістом і суттю) виховання, є, безперечно, матеріали Другого Ватиканського собору, постанови і документи Папського престолу, енцикліки Пап Римських, насамперед праці Пап Івана Павла II, Венедикта XVI